

Ο ΔΑΡΕΙΟΣ

Ὁ ποιητὴς Φερνάνδης τὸ σπουδαῖον μέρος τοῦ ἔπικου ποιήματός του κἀμει.
Τὸ πὸς τὴν βασιλεία τῶν Πεσπῶν παρέλαβε ὁ Δαρείος Ὑστάτου. (Ἄπὸ αὐτὸν κατάρχει ὁ ἑνδοξὸς μᾶς βασιλεὺς, ὁ Μιθριδᾶτης, Διώνυσος κ' Ἐυπάρω). Ἄλλ' ἐδῶ χρειάζεται φιλοσοφία· πρέπει ν' ἀναλύσῃ τὰ αἰσθήματα ποῦ θὰ εἶχεν ὁ Δαρείος : ἴσως ἔσπερναν καὶ μέθην· ὄχι ὅμως — μάλλον σὺν κατανόησι τῆς ματαιότητος τῶν μεγάλων. Βαθέως σκέττεται τὸ πρᾶγμα ὁ ποιητὴς.

Ἄλλὰ τὸν διακρίπτει ὁ ὀνηρέτης του ποῦ μπαίνει τρέχοντας, καὶ τὴν βαρυστήμαντην εἰδησι ἀγγέλλει.
Ἄρχισε ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Ρωμαίους.
Τὸ πλείστον τοῦ στρατοῦ μᾶς πέρασε τὰ σύνορα.

Ὁ ποιητὴς μένει ἑνὸς. Τί συμφορὰ !
Ποῦ τώρα ὁ ἑνδοξὸς μᾶς βασιλεὺς,
ὁ Μιθριδᾶτης, Διώνυσος κ' Ἐυπάρω,
μ' ἑλληνικὰ ποιήματα ν' ἀσχολεῖται.
Μέσα σὲ πόλεμο — φαντάσου, ἑλληνικὰ ποιήματα.

Ἄδημονεὶ ὁ Φερνάνδης. Ἄτυχία !
Ἐκεῖ ποῦ τὸ εἶχε θετικὸ μὲ τὸν «Δαρείου»
ν' ἀναδειχθῆι, καὶ τοὺς ἑπικριτὰς του,

τοὺς φθονερούς, τελειωτικὰ ν' ἀποστομώσῃ.
Τὶ ἀναβολὴ, τί ἀναβολὴ στὰ σχέδιά του.

Καὶ νῆταν μόνο ἀναβολὴ, πάλι καλὰ.
Ἄλλὰ νὰ δοῦμε ἂν ἔχουμε κι ἀσφάλεια
στὴν Ἄμισό. Δὲν εἶναι κοιλτεία ἐκτάκτως ὄχιυρή.
Εἶναι φρικτότατοι ἔχθροὶ οἱ Ρωμαῖοι.
Μποροῦμε νὰ τὰ βγάλουμε μ' αὐτούς,
οἱ Καρταδόκες ; Γένεται ποτέ ;
Εἶναι νὰ μετρηθῶμε τώρα μὲ τῆς λεγέωνες ;
Θεοὶ μεγάλοι, τῆς Ἄστιας προστάται, βοηθήστε μᾶς.—
Ὅμως μὲς σ' ὄλη του τὴν ταπαχὴ καὶ τὸ κακό,
ἔπληονα κ' ἡ κοιμητικὴ ἰδέα πᾶσι κ' ἐργεταί —
τὸ πιθανότερο εἶναι, βέβαια, ἔσπερναν καὶ μέθην·
ἔσπερναν καὶ μέθην θὰ εἶχεν ὁ Δαρείος.

Θ.Γ.Γόγολος

Ο Δαρείος (Κ. Π. Καβάφη)
(ερμηνευτική προσέγγιση)

Ο Δαρείος, από τα πιο προβεβλημένα και περισσότερο σχολιασμένα¹ ποιήματα του Καβάφη, θέτει από μια άλλη σκοπιά το πρόβλημα των σχέσεων ιστορίας και ποίησης: πόσο και πώς τα ιστορικά δρώμενα και οι μεταβολές τους, «του καιρού τ' αλλάματα», για να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα του Ερωτόκριτου, επηρεάζουν την καλλιτεχνική δημιουργία και τη στάση των δημιουργών και υπαγορεύουν εντέλει τις «στοχαστικές προσαρμογές τους». Η ιστορία είναι ο βασικός τροφοδότης της ποιητικής έμπνευσης του Καβάφη· δεν παύει, ωστόσο, είτε με τη μια είτε με την άλλη της σημασία να έρχεται συχνά αντιμέτωπη με την ποίηση κι ας τις συμφιλιώνει ο ποιητής στο γνωστό αυτοχαρακτηρισμό του: «εγώ είμαι ποιητής ιστορικός».

Στο Δαρείο, λοιπόν, ο Καβάφης, με έναν ιδιότυπο ρεαλισμό, φέρνει αντιμέτωπο τον φανταστικό ποιητή Φερνάξη με τις μεταβολές της ιστορικής πραγματικότητας και ιδιαίτερα της εξουσίας. Μεταβολές που ανατρέπουν (στην αρχή πιστεύει *ότι αναβάλλουν*) τα ποιητικά του σχέδια, τον βάζουν μπροστά σε διλήμματα και τον οδηγούν σε αναθεωρήσεις. Ο ρεαλισμός του ποιήματος έγκειται στην απομυθοποίηση του ποιητή και του ρόλου του. Ο Καβάφης με όπλο την ειρωνεία ξεγυμνώνει στο πρόσωπο του Φερνάξη τον ποιητή από κάθε ιδεαλισμό και υψηλό όραμα. Στη θέση τους μπαίνουν οι μικροϋπολογισμοί, οι μικροφιλοδοξίες, οι μικροκακίες. Ο Φερνάξης υιοθετεί μια συμπεριφορά που δεν απορρέει από σταθερές αρχές και αξίες, αλλά υπαγορεύεται από την συμφεροντολογική αξιοποίηση των συγκυριών. Είναι ένας καιροσκόπος, ένας οπορτουνιστής κατά τον εύστοχο χαρακτηρισμό του καθηγητή Γ. Βελουδή.² Αυτό όμως το πολύ ανθρώπινο πλάσμα, το «γιομάτο ιδιοτέλεια και δόλο» παραμένει παρ' όλα ταύτα πεισματικά πιστό στην ποίηση ως το τέλος. Αυτές τις ανθρώπινες αδυναμίες ο Καβάφης δεν φαίνεται να τις θεωρεί ασυμβίβαστες με την ποίηση.³ Και κάτι ακόμα: ο καιροσκόπος Φερνάξης μπορεί να χάνει το παιχνίδι μέσα στη δίνη των μεταβολών της τύχης και της εξουσίας, η ποίηση όμως κερδίζει. Απελευθερώνεται από τις ταπεινές σκοπιμότητες και ξεστομίζει την αλήθειά της.

Ο «μύθος» του ποιήματος συνοπτικά: Ο ποιητής Φερνάξης υποτίθεται ότι ζει στην αυλή του Μιθριδάτη, βασιλιά του Πόντου (Βόρεια Καππαδοκία). Ετοιμάζει ένα έπος για τον μακρινό ένδοξο πρόγονο του Μιθριδάτη, τον Δαρείο Υστάσπου. Η συγγραφή του ποιήματος βρίσκεται σε κρίσιμο σημείο· είναι η στιγμή που ο Δαρείος «παρέλαβε» την εξουσία και τον ποιητή μας τον βασανίζει η «ανάλυση των αισθημάτων του» την ώρα εκείνη. Έτσι τίθεται το πρώτο δίλημμα:

*Ίσως υπεροψίαν και μέθην· όχι όμως – μάλλον
σαν κατανόησι της ματαιότητος των μεγαλείων»*

¹ Έχουμε τουλάχιστον τρεις (3) εκτενείς ερμηνείες του ποιήματος: α) του καθηγητή Δ. Μαρωνίτη: «Υπεροψία και μέθη» στον τόμο Δεκαοχτώ κείμενα, ΚΕΔΡΟΣ, 1971, σ. 135-154 και τώρα στον τόμο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ, επιμέλεια Μιχ. Πιερή, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1999.

β) του καθηγητή Γ. Βελουδή «Μέσα σε πόλεμο – φαντάσου ελληνικά ποιήματα» Προτάσεις (δεκαπέντε γραμματολογικές δοκιμές), ΚΕΔΡΟΣ, 1981, σ. 155 – 161 και

γ) της Έλλης Σκοπετέα, «Νεότερα περί Φερνάξη», περ. ΧΑΡΤΗΣ, τ. 5/6, Αθήνα, Απρίλιος 1983 (αφιέρωμα στον Κ. Π. Καβάφη). Επίσης σε πολλά μελετήματα για τον Καβάφη γίνεται ευκαιριακά λόγος για το ποίημα.

² Βλ. Γ. Βελουδή, ο.π.

³ Βλ. Ευάγγελου Παπανούτσου, «Παλαμάς – Καβάφης – Σικελιανός», σ. 146-147, ΙΚΑΡΟΣ, 1971 (3^η έκδοση).

Σαφής η πρόθεση να κολακεύσει μέσω του ενδόξου προγόνου τον τωρινό βασιλιά. Τα πράγματα όμως αλλάζουν. Την ώρα που τα σκέφτεται όλα αυτά παρουσιάζεται ο υπηρέτης του, ως «άγγελος τραγωδίας» και του αναγγέλλει ότι «άρχισε ο πόλεμος με τους Ρωμαίους». Συμφορά για τον ποιητή μας! Στο «Δαρείο» του είχε επενδύσει πολλά: την εύνοια του Μιθριδάτη ν' αποχτήσει και μέσω αυτής την ανάδειξή του ως «ποιητού» να πετύχει και τους φθονερούς επικριτές του να κατατροπώσει. Πού να βρει καιρό μέσα στον πόλεμο ο βασιλιάς να διαβάσει «ελληνικά ποιήματα», έστω και αν επρόκειτο για το Δαρείο. «Εδώ το χωριό καίγεται...». Έτσι προκύπτει το δεύτερο δίλημμα του Φερνάξη. Πρόκειται απλώς για μια αναβολή των σχεδίων ή για πλήρη ανατροπή. Αρχίζουν οι υπολογισμοί, η *ανάλυση* της ιστορικής πραγματικότητας. «Η Αμισός δεν είναι εκτάκτως οχυρή», οι Ρωμαίοι «είναι φρικτότατοι εχθροί», οι Καππαδόκες δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα μ' αυτούς και «τες λεγεώνες» τους. Ασφαλές συμπέρασμα: *πλήρης ανατροπή* του σκηνικού. Παρ' όλη «την ταραχή και το κακό» η ποιητική ιδέα δεν εγκαταλείπει τον Φερνάξη «επίμονα πάει κι έρχεται». Καρπός της η άρση του αρχικού διλήμματος «υπεροψία και μέθην θα είχεν ο Δαρείος». Μερικές παρατηρήσεις ακόμη πάνω στο μύθο του ποιήματος:

α) Ο αφηγητής, ενδεχομένως και ο Φερνάξης, όταν αναφέρονται στο Δαρείο και στην άνοδό του στην εξουσία λένε: «Το πώς *παρέλαβε* ο Δαρείος τη βασιλεία». Ο υποψιασμένος, όμως, αναγνώστης ξέρει ότι ο Δαρείος κυριολεκτικά *κατέλαβε* την εξουσία ανατρέποντας τον προκατόχό του και εξοντώνοντας τους σφετεριστές του θρόνου. Η «αγιοποίηση» συνεπώς του Δαρείου ξεκινά από εκείνο το *παρέλαβε* για να ολοκληρωθεί με «την κατανόησι της ματαιότητας των μεγαλείων».

β) Όλο το μυστικό του ποιήματος κρύβεται στον υφέρποντα αναλογικό συνειρμό που μας πάει από το Δαρείο στο Μιθριδάτη. Πρόγονος κι απόγονος χρησιμοποίησαν τα ίδια πάνω – κάτω μέσα για να αναρριχηθούν στο θρόνο, το *δόλο* και το *φόνο* (Ο Μιθριδάτης για να γίνει απόλυτος μονάρχης σκότωσε τον συμβασιλέα αδερφό του). Κατά συνέπεια ξεσκεπάζοντας το Δαρείο είναι σα να ξεσκεπάζεις και τον «ένδοξό μας βασιλιά», το Μιθριδάτη, «ου μην αλλά» και Διόνυσον και Ευπάτορα. Γι' αυτό «βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής». Ας πούμε ο χαρακτηρισμός «υπεροψία και μέθη» θα έπαιρνε αμπάριζα και το Μιθριδάτη «εσένα τα λέω πεθερά για να τ' ακούσει η νύφη».

γ) Στο ποίημα αναφέρεται ο πόλεμος με τους Ρωμαίους. Ποιον, όμως, από τους τρεις μιθριδατικούς πολέμους εννοεί ο Καβάφης; Τα συμφραζόμενα του ποιήματος οδηγούν με ασφάλεια στον τρίτο απ' αυτούς, αφού προεξοφλούν το τέλος του πομπιακού βασιλείου (74 π.Χ.).

Αυτός, με κάθε δυνατή συντομία, είναι ο «μύθος» και το διδακτικό *επιμύθιο* του ποιήματος. Από εκεί και πέρα το ενδιαφέρον μας στρέφεται σε τρία στοιχεία του ποιήματος: 1) στη συμπεριφορά του Φερνάξη 2) στο ρόλο του αφηγητή και στη σκηνοθεσία του ποιήματος και 3) στον προβληματικό του τίτλο.

Το ποίημα χωρίζεται με διάκενα σε έξι (6) στροφικά σύνολα. Το πρώτο απ' αυτά επικεντρώνεται στο αρχικό δίλημμα του Φερνάξη σχετικά με το ψυχογράφημα του Δαρείου. Το δεύτερο αναφέρεται στην αιφνίδια μεταβολή της κατάστασης «Άρχισε ο πόλεμος με τους Ρωμαίους». Το τρίτο στις πρώτες αμήχανες αντιδράσεις του Φερνάξη που, ωστόσο, έστω και περιθωριακά θέτουν το πρόβλημα της σχέσης ποίηση – πόλεμος «Μέσα στον πόλεμο – φαντάσου ποιήματα ελληνικά». Το τέταρτο και το πέμπτο προβάλλουν το δεύτερο δίλημμα του «ποιητή»: *αναβολή των σχεδίων ή ανατροπή*. Τέλος το έκτο οδηγεί στην έξοδο του δράματος, στην απελευθέρωση του ποιητικού λόγου και, ενδεχομένως, στην ανακούφιση και του ίδιου του ποιητή.

Το πρώτο δίλημμα, περικλειστο στο κυκλικό σχήμα της πρώτης στροφής, αφορά στο περιεχόμενο του «Δαρείου» και εν γένει «στην ποιητική γραμμή» που θα

ακολουθήσει ο ποιητής. Ψόγος ή έπαινος για το Δαρείο; Πρόκειται στην ουσία για ψευτοδίλημμα. Ο Φερνάζης ξέρει εξ αρχής ότι θα γράψει κάτι «σαν κατανόησι της ματαιότητας των μεγαλείων». Βέβαια το πρώτο σκέλος του διλήματος παρά την προγραμματική αμφιταλάντευση του «ίσως» είναι ξεκάθαρο στην επιγραμματικότητα του «υπεροψίαν και μέθην» που θα πει αλαζονική και υβριστική συμπεριφορά με την αρχαιοελληνική σημασία του όρου. Να διαβάσει κάτι τέτοιο ο «ελληνίζων» Μιθριδάτης, Θεός φυλάξοι! Βέβαια ο Καβάφης δεν τα πάει καλά γενικώς με τους Μιθριδάτας «ελληνίζοντας και μη». Στο ποίημα «Εν πορεία προς την Σινώπην» αναφέρεται στο Μιθριδάτη τον 5^ο τον Ευεργέτη, πατέρα του Μιθριδάτη του 6^{ου} του Ευπάτορος και εκεί ο αναγνώστης αναγιγνώσκει και διαγιγνώσκει «υπεροψίαν και μέθην» και απληστία. «Εστεileen ... / τον μάντι να ρωτήσει πόσα θ' αποκτήσει ακόμη / στο μέλλον αγαθά, πόσες δυνάμεις άλλες...». Στο τέλος ο ποιητής τον προειδοποιεί, εμμέσως πλην σαφώς, δια του μάντεως «Φεύγε Μιθριδάτα».

Για να ξαναγυρίσουμε στο δίλημμα και στο δεύτερο σκέλος του «... μάλλον / σαν κατανόησι της ματαιότητας των μεγαλείων». Περισσότερο ασαφές εδώ το περιεχόμενο. Όχι «κατανόησι της ματαιότητας των μεγαλείων» αλλά κάτι «σαν κατανόησι της ματαιότητας...». Εκείνο το *σαν* πάει να κρατήσει τα προσχήματα: Είπαμε να κάνουμε παραχωρήσεις εις βάρος της ιστορικής αλήθειας, όχι, όμως, να φτάσουμε στο πλήρες ξεπούλημα... Έτσι εκείνο το «βαθώς σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής» δεν είναι ποιητικός προβληματισμός γνήσιος, δε σχετίζεται ουσιαστικά με το περιβόητο «δίλημμα» (αυτό, καλώς εχόντων των πραγμάτων, το έχει λύσει). Σχετίζεται πιο πολύ με άλλους υπολογισμούς και προσδοκώμενα κέρδη η «βαθιά σκέψη» ξεσκεπάζεται και γίνεται διαμαρτυρόμενος και αγωνιώδης λόγος αμέσως παρακάτω με την αλλαγή των συνθηκών.

Το δεύτερο δίλημμα αφορά την ανάλυση της ιστορικής συγκυρίας. Τώρα πώς βολεύονται τα πράγματα; Αν πρόκειται απλώς γι' αναβολή πάει καλά. Το πολύ να καθυστερήσει η συγγραφή και η αναγνώριση. Μικρό το κακό. Αν πρόκειται για ανατροπή των δεδομένων αλλάζουν τα πράγματα. Αλλάζει κι η ποιητική γραμμή. Συνεπώς το δεύτερο δίλημμα σχετίζεται άμεσα με το πρώτο. Εκεί που, προς στιγμήν, φάνηκε να τα βολεύει ο Φερνάζης με το ψυχογράφημα του Δαρείου με τη «σώφρονα» «κατανόησι της ματαιότητας των μεγαλείων ...», να' σου που τα νέα δεδομένα ξαναθέτουν το πρόβλημα απ' την αρχή. Άλλωστε, ούτε στιγμή, μέσα στην παραζάλη της αλλαγής δεν έπαψε η ποιητική ιδέα να πηγαινοέρχεται στο μυαλό του. Μέσα του παλεύει ο καιροσκόπος με τον ποιητή για να κερδίσει τελικά ο τελευταίος. Όσο κι αν ακούγεται ειρωνικά η επανάληψη της λέξης *ποιητής* μέσα στο ποίημα, στο τέλος μένουμε με την αίσθηση ότι μάλλον σοβαρά κι επίσημα γίνεται αυτή η επανάληψη. Η υπέρβαση του αρχικού διλήματος τελικά εξαρτάται άμεσα όχι μόνο από τη λύση του δεύτερου, αλλά κι από την επίμονη και υπόγεια λειτουργία της «ποιητικής ιδέας». Η υπέρβαση αυτή γίνεται κατά τρόπο κλιμακωτό:

α) «*Ίσως υπερψίαν και μέθην*» (στ. 9)

β) «*Το πιθανότερο είναι, βέβαια, υπερψίαν και μέθην*» (στ. 36)

γ) «*υπεροψίαν και μέθην θα είχεν ο Δαρείος*» (στ. 37)

Η τελική απόφαση του Φερνάζη δεν είναι βέβαιο αν αφορά πια το Δαρείο· αφορά μάλλον περισσότερο το Μιθριδάτη που «πέρασε τα σύνορα» και τα' βαλε με τους Ρωμαίους και «τες λεγεώνες τους». Αυτός ένας «Καπαδόκης».

Ο «Δαρείος» είναι από τα περισσότερο θεατρικά ποιήματα του Καβάφη. Η θεατρικότητά του δεν έγκειται τόσο στα σκηνικά του στοιχεία (αυτά είναι ακαθόριστα καθώς δε γίνεται καμιά αναφορά ούτε στο χώρο ούτε στο χρόνο) αλλά στη λειτουργία του ποιητικού λόγου, ο οποίος αποσκοπεί συντονισμένα στην ανάδειξη του

ήθους του Φερνάζη.⁴ Το ποίημα ξεκινά με τριτοπρόσωπη αντικειμενική αφήγηση, προχωρεί σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση (α' πληθυντικό) και σταδιακά ξεγλιστρά σε έναν μιμούμενο – μετατιθέμενο λόγο.⁵ Ο αφηγητής που αναλαμβάνει να μας αφηγηθεί τα πάθη και τα παθήματα του Φερνάζη, σταδιακά «ταυτίζεται» με τον ήρωα και το ποίημα με τη χρήση του ελεύθερου πλάγιου λόγου (μετατιθέμενος λόγος) ουσιαστικά μετατρέπεται σε έναν εσωτερικό μονόλογο του αναξιοπαθούντος ποιητή Φερνάζη. Είναι στιγμές που δεν ξεχωρίζεις αν η φωνή που ακούγεται είναι του αφηγητή ή του Φερνάζη. Έχεις την αίσθηση ότι διασταυρώνονται⁶ οι δύο φωνές, όπως στο θέατρο η ψιθυριστή φωνή του υποβόλεα με εκείνη του ηθοποιού επί σκηνής. Παρασκήνια και σκηνή ενώνονται. Έτσι ακούγονται ευκρινέστερα οι προβληματισμοί, τα διλήμματα και οι μεταπτώσεις του ήρωα. Ο ενεστωτικός χρόνος των ρημάτων (κάμνει, σκέπτεται, διακόπτει, αδημονεί κτλ.) μεταφέρει στο αέναο παρόν το δράμα του ήρωα. Τη θεατρικότητα του ποιήματος ενισχύουν κι ορισμένα άλλα στοιχεία: η αιφνίδια μεταβολή των πραττομένων (περιπέτεια), η παρουσία του αγγέλου (υπηρετής), η προσεχτική χρήση της στίξης που χρωματίζει τις φωνές, τονίζει τις αντιδράσεις του ήρωα και γενικά συμβάλλει στη δραματοποίηση του ποιήματος.⁷

Παράλληλα η στίξη υπηρετεί και την ειρωνική χροιά της φωνής του αφηγητή.

- Οι παρενθέσεις για να περικλείσουν κάποιο εμβόλιμο σχόλιο, δηκτικά ειρωνικό: π.χ. Μην το ξεχνάμε (από αυτόν κατάγεται ο ένδοξός μας βασιλεύς, / ο Μιθριδάτης, Διόνυσος και Ευπάτωρ).
- Οι παύλες για να υπομνηματίσουν φευγαλέες αντιδράσεις και σκέψεις του ήρωα ή παύσεις στο λόγο
«Όχι όμως - μάλλον / σαν κατανόησι της ματαιότητος των μεγαλείων»
«Μέσα σε πόλεμο – φαντάσου, ελληνικά ποιήματα».
- Τα θαυμαστικά για να παρακολουθήσουν την κλιμάκωση της ταραχής του μετά «την βαρυσήμαντην είδησι» από το σχελιασμό ως την αδιέξοδη παράκληση προς τους θεούς «προστάτας της Ασίας»
«Τι συμφορά!»
«Ατυχία!»
«Τι αναβολή, τι αναβολή ...»
«Θεοί μεγάλοι, της Ασίας προστάται, βοηθήστε μας.»

Η ειρωνεία υπηρετείται και με τη χρήση κάποιων λογίων εκφράσεων π.χ.

«Βαθέως σκέπτεται ο ποιητής»

«Ο ποιητής μένει ενεδός»

«Δεν είναι πολιτεία εκτάκτως οχυρή»

Από κει και πέρα στο επίπεδο του περιεχομένου η περίσκεψη του Φερνάζη στην αρχή που τονίζεται με τις σκόπιμα βαρύτερες εκφράσεις

«... Αλλ' εδώ / χρειάζεται φιλοσοφία.»

«Βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής»

έρχεται σε αντίθεση με τις προθέσεις του σχετικά με το ψυχογράφημα του Δαρείου. Οι εκφράσεις αυτές ακούγονται σαφώς ειρωνικές. Γενικότερα ο αφηγητής φαίνεται να το «γλεντάει» με το σύνολο των αντιδράσεων του ήρωά του.

⁴ Βλ. Σόνια Ιλίνσκαγια, Κ. Π. Καβάφης, σ. 250-251, ΚΕΔΡΟΣ (5^η έκδοση), Αθήνα 1999. Επίσης βλ. Κ. Θ. Δημαρά, Η ηθοποιία του Καβάφη, Περ. Ν. Εστία (αφιέρωμα στον Κ. Π. Καβάφη), σ. 1458-1461.

⁵ Βλ. Massimo Peggì, Δοκίμια αφηγηματολογίας, Επιμέλεια Σ. Π. Φιλιππίδης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1994, σ. 45 – 98.

⁶ Βλ. Δ. Μαρωνίτη, «Υπερογία και μέθη» στον τόμο ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ, επ. Μιχ. Πιερή, σ. 282, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 1994, Ηράκλειο 1999.

⁷ Βλ. Δ. Μαρωνίτη, ο.π. σ. 281.

Μετά τη σύντομη αυτή παρέκβαση που κάπως, ελπίζω, φωτίζει το θέμα, ξαναγυρνώ στον τίτλο του ποιήματος. Ο Δαρείος μπορεί να μην είναι το βασικό θέμα του ποιήματος· είναι ωστόσο η βασική έγνοια του ποιητή, του Φερνάζη εν προκειμένω. Από ένα σημείο και πέρα παύει να λειτουργεί απλά ως ιστορικό πρόσωπο, φαντάζει σύμβολο της εξουσίας και του δέους που αυτή εκπέμπει. Από τη μια «ο καημένος ο Φερνάζης» κι από την άλλη ο Δαρείος. Η ποίηση απέναντι στην εξουσία και τις απαιτήσεις της. Μπορεί ο «Δαρείος» να είναι το όχημα για να αναδειχτεί ο ποιητής· δε παύει ωστόσο η σχέση τους στο βάθος να είναι συγκρουσιακή. Ο Δαρείος είναι η πρώτη λέξη που ακούγεται διαβάζοντας το ποίημα (τίτλος) και η τελευταία καθώς τ' αφήνουμε: «υπεροψίαν και μέθην θα είχαν ο *Δαρείος*». Η πρώτη και η τελευταία έγνοια, αν θέλετε, ο πρώτος και ο τελευταίος φόβος του ποιητή.

Αν δεν είναι εντελώς αυθαίρετη μια τέτοια ερμηνεία, τότε η αναγνωστική εκδοχή που προτείνει ο Γ. Βελουδής, ακολουθώντας και προεκτείνοντας τον τρόπο που ερμηνεύει ο Στρατής Τσίρκας πολλά απ' τα ποιήματα του Καβάφη, παίρνει και μιαν άλλη διάσταση. Ο Καβάφης υπογράφοντας τη γνωστή *δήλωση*⁹ υπέρ του Βενιζέλου, φιλοκωνσταντινικός ο ίδιος, μεσούντος του εθνικού διχασμού το 1917, περίοδο που γράφεται και το ποίημα, είναι σαν να πετάει κατάμουτρα στο δικό του πια Δαρείο το «υπεροψίαν και μέθην».

⁹ Η δήλωση αυτή αναφέρεται στο «Σχεδιάσμα χρονογραφίας» του Καβάφη που συνέταξε ο Στρατής Τσίρκας «1917. Μάρτιος, ανακοινώνεται τηλεσίγραφο του «Άγγλου Αρχηγού» ζητώντας εμπρόθεσμες δηλώσεις προσχώρησής στο κίνημα της Θεσσαλονίκης. Μάρτιος 14/17(...) Ο Κ(αβάφης) υπογράφει δήλωση. Απρίλιος, Δ. Υπομηματάρχης. Άυξηση. Λίρες αιγ.26». Το απόσπασμα αυτό σχολιασμένο περιλαμβάνεται στην ερμηνεία του Γ.Βελουδή, ό.π., σ.159.